

<http://www.khpg.org/index.php?id=1356729538>

Для тисяч діючих в Україні громадських організацій головною подією законотворчості 2012 року стало не прийняття нового КПК або Митного кодексу, а прийняття Верховною Радою нового Закону України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 № 4572-VI, який почне діяти з 1 січня наступного року, і тоді ж втратить чинність діючий Закон «Про об'єднання громадян».

Новий закон докорінно змінив правові та організаційні основи створення, діяльності, припинення громадських об'єднань. Всі діючі громадські організації будуть зобов'язані у п'ятирічний термін привести свої статuti та діяльність у відповідність з новим законом. Такі зміни викликали між лідерами неурядових організацій не менше дискусій, ніж у 2008 році – прийняття Закону України «Про акціонерні товариства» у їх акціонерів і директорів.

Новий закон застосовує терміни, відмінні від тих, що закріплені в Законі України «Про об'єднання громадян» від 16.06.1992 р. Так, загальним поняттям щодо об'єднань, створених для задоволення суспільних потреб без мети отримання прибутку, тепер є «громадське об'єднання».

Громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та (або) юридичних осіб приватного права для здійснення і захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів. Громадське об'єднання з організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація чи громадський союз.

Громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками і членами (учасниками) якої є фізичні особи. Громадський союз – це громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права і фізичні особи.

Однією з основних новел є надання можливості виступати засновниками громадських об'єднань юридичним особам приватного права – так зване вторинне право на свободу об'єднання (через створення інших юридичних осіб та колективне членство). Це відповідає європейським тенденціям і є кроком до гармонізації вітчизняного законодавства до законодавства ЄС. Уявлення про те, що через діяльність юридичних осіб реалізуються права людей, конкретних громадян, давно сприйнято і Європейським судом з прав людини. Таким чином, «юридичні особи приватного права» – не тільки інші громадські об'єднання, але й господарські товариства, кооперативи і т.д., – зможуть брати участь в об'єднаннях громадян. Головне, щоб мета і сенс діяльності спілки відповідав відповідному законодавству про неприбуткові організації, а не про підприємницькі товариства.

Громадське об'єднання може здійснювати діяльність із статусом юридичної особи або без такого статусу. Закон закріплює, що громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є отримання прибутку. Законодавче закріплення цього статусу громадських об'єднань є дуже важливим, оскільки повністю припиняє всі сумніви щодо того, чи поширюються на громадські об'єднання загальні норми цивільного законодавства, що регулюють діяльність непідприємницьких товариств (згідно з ч. 2 ст. 83, ст. 85 Цивільного кодексу України). Важливо, що нарешті ліквідована норма, яка дозволяла громадським організаціям захищати лише інтереси своїх членів, тепер громадські об'єднання можуть захищати будь-які інтереси, які вони вважають суспільно важливими. Також Закон скасовує державний контроль статутної діяльності громадських організацій.

Слід зазначити, що в Законі відсутня норма про класифікацію статусу громадського об'єднання: всеукраїнський, місцевий та міжнародний. Закон визначає можливість існування громадських об'єднань з «дитячим», «молодіжним» і «всеукраїнським» статусом, але значення всеукраїнського статусу суттєво відрізняється від попереднього. Підтвердження всеукраїнського статусу громадського об'єднання і відмова від такого статусу відтепер є добровільними.

Діяльність громадського об'єднання в будь-якому випадку може поширюватися на всю територію України. Новий закон усуває обов'язковий поділ об'єднань громадян за територіальним статусом

всередині країни, який характерний тільки для країн пострадянського простору. Європейські закони (наприклад, Чехії, Естонії) виділяють тільки міжнародні об'єднання. Територіальний статус і поширення діяльності інших організацій всередині країни не визначаються і не обмежуються.

Дещо змінилися принципи діяльності об'єднань громадян (зникли, наприклад, принципи рівності і рівноправності членів об'єднань). Стаття 3 нового Закону визначає засади утворення і діяльності громадських об'єднань: добровільність, самоврядування, вільний вибір території діяльності, рівність перед законом, відсутність майнового інтересу їх членів (учасників), прозорість, відкритість і публічність. Законом надається тлумачення основного змісту кожного з цих принципів, що в цілому, на нашу думку, є позитивним, оскільки з практичним тлумаченням принципів нерідко виникали проблеми в правозастосовчій практиці.

Добровільність, зокрема, передбачає право особи на вільну участь або неучасть в громадському об'єднанні, в тому числі в його утворенні, вступ до такого об'єднання або припинення членства (участі) в ньому.

Самоврядування передбачає право членів (учасників) громадського об'єднання самостійно здійснювати управління діяльністю громадського об'єднання відповідно до його мети (цілей), визначати напрями діяльності, а також невтручання органів державної влади, інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування в діяльність громадського об'єднання, крім випадків, визначених законом.

Вільний вибір території діяльності передбачає право громадських об'єднань самостійно визначати територію своєї діяльності, крім випадків, визначених законом. Рівність перед законом передбачає, що громадські об'єднання рівні у своїх правах і обов'язках відповідно до закону з урахуванням організаційно-правової форми, виду та (або) статусу такого об'єднання.

Відсутність майнового інтересу передбачає, що члени (учасники) громадського об'єднання не мають права на частку майна громадського об'єднання і не відповідають за його зобов'язаннями. Доходи або майно (активи) громадського об'єднання не підлягають розподілу між його членами (учасниками) і не можуть використовуватися для вигоди будь-якого окремого члена (учасника) громадського об'єднання, його посадових осіб (крім оплати їх праці та відрахувань на соціальні потреби).

Прозорість, відкритість передбачає право всіх членів (учасників) громадського об'єднання мати вільний доступ до інформації про його діяльність, в тому числі про прийняті громадським об'єднанням рішення і здійснені заходи, а також обов'язок громадського об'єднання забезпечувати такий доступ.

Публічність означає, що громадські об'єднання інформують громадськість про свою мету діяльності. Законодавче закріплення змісту цих принципів буде сприяти реалізації та захисту прав членів об'єднань громадян, а їх дотримання не буде складним для реально діючих і дійсно громадських, демократичних організацій.

Громадським об'єднанням зі статусом юридичної особи надано право здійснювати підприємницьку діяльність.

Новий закон розширив права громадських організацій і деталізував їх. До вже існуючих прав Законом додано право громадських об'єднань зі статусом юридичної особи здійснювати відповідно до закону підприємницьку діяльність безпосередньо, якщо це передбачено статутом громадського об'єднання, або через створені у порядку, передбаченому законом, юридичні особи (товариства, підприємства), якщо така діяльність відповідає меті (цілям) громадського об'єднання та сприяє її досягненню. Відомості про здійснення підприємницької діяльності громадським об'єднанням включаються до Реєстру громадських об'єднань. Втім, питання про оподаткування доходів від такої діяльності залишається відкритим.

Переважна більшість керівників громадських організацій турбує порядок введення норм нового Закону в дію. Звертаємо увагу, що цей Закон вже набув чинності 19 квітня 2012 року, але буде введений в дію з 1 січня 2013 року. Тоді ж втратить чинність Закон України «Про об'єднання громадян».

Таким чином, до кінця 2012 року діє старий закон, і чинним організаціям немає нагальної потреби вже зараз змінювати назви, діяльність і статут. Це потрібно буде робити після 1 січня 2013 року і, з урахуванням п'ятирічного терміну, можна буде ввести нововведення на чергових з'їздах (конференціях, загальних зборах). Зараз ми рекомендуємо почекати кілька місяців, поки Кабінет Міністрів України прийме підзаконний акт про деталізацію вимог закону, а Державна реєстраційна служба України надасть рекомендації та роз'яснення.

Громадські організації, їх спілки (асоціації, інші об'єднання громадських організацій), легалізовані до введення нового Закону в дію шляхом реєстрації або легалізації, не вимагають відповідно перереєстрації або повторної подачі документів для легалізації. Однак, статuti (положення) організацій, спілок громадських організацій повинні бути приведені у відповідність до Закону протягом п'яти років з дня введення його в дію. Слід зазначити, що реєстрація змін до статуту (положення), пов'язаних з введенням Закону в дію, здійснюється без справляння плати за реєстраційні дії протягом п'яти років з дня введення цього Закону в дію.

Також важливо, що нові вимоги щодо найменування громадського об'єднання не поширюються на громадські організації, їх спілки (асоціації, інші об'єднання громадських організацій), легалізовані до введення цього Закону в дію до ухвалення такими організаціями, спілками рішень про зміну їх назви або про їх реєстрацію як юридичної особи (якщо громадська організація була створена шляхом повідомлення). Таким чином, поки громадське об'єднання не прийме рішення про зміну своєї назви, його найменування може залишатися незмінним, якщо стара назва відповідає формі цього громадського об'єднання. Ця зміна «зачепить» сотні громадських організацій, назви яких містять слова «комітет, агентство», назви підприємств, установ, організацій та ПІБ фізичних осіб, використані без їх згоди. Обмеження щодо використання назв, на нашу думку, є обгрунтованими, враховуючи наявність в Єдиному державному реєстрі громадських формувань сотень організацій з назвами на кшталт «Національний антикорупційний комітет», «Національний комітет по боротьбі з корупцією», «Український національний комітет сприяння правоохоронним органам та органам державної влади у сфері боротьби з корупцією та організованою злочинністю», «Національний Координаційний Комітет по протидії корупції» і тому подібних. Прості громадяни навряд чи зможуть відрізнити таку громадську організацію від органу державної влади України.

Таким чином, новий закон «зрушив кригу» в площині пострадянського правового регулювання діяльності об'єднань громадян і, незважаючи на деякі прогалини, істотно удосконалив законодавство в даній сфері, роблячи реалізацію конституційного права на свободу об'єднання більш доступною, впорядкованою і багатогранною.